

Rijksbouwmeester Floris Alkemade en directeur-bestuurder Frieke Hurkmans. „Als verduurzaming hier kan, kan het overal.“

FOTO FOTO TACO VAN DER ER

Pieterskerk Leiden als een 'sublieme opgave'

De Pieterskerk in Leiden viert dit jaar het 900-jarige bestaan. Het is bijna een understatement om te zeggen dat we het hier hebben over een duurzaam gebouw. Tja, erkent directeur-bestuurders Frieke Hurkmans, het gebouw mag dan duurzaam zijn, dat geldt niet voor het beheer. Twee grote gasgestookte cv-ketels van het merk Buderus houden het monument op minimaal 16 graden Celsius. Dat moet anders, want in 2050 wil Leiden energieneutraal zijn.

Wilfred Simons
w.simons@mediahuis.nl

Leiden ■ Hurkmans is niet de enige die nadenkt over duurzaam energiegebruik in monumenten. Ook rijksbouwmeester Floris Alkemade (59) doet dat. In maart dit jaar schreef hij de prijsvraag 'Sublieme schoonheid | Sublieme duurzaamheid' uit voor 'multidisciplinaire teams' die plannen wil-

len maken om monumenten te verduurzamen. Negen kerkgebouwen en 37 teams, die wel wat zagen in het initiatief, schreven zich in. Alkemade heeft grote ambities met zijn prijsvraag, blijkt tijdens een bliksembezoek van de rijksbouwmeester aan Leiden. „De Pieterskerk is moeilijk te verduurzamen”, zegt hij. „Juist daarom willen we hiernaar kijken. Als het hier kan, kan het overal.” Verduurzaming is deels op te vatten als een technische kwestie.

De Pieterskerk heeft een groot dak, maar huis-, tuin- en keukenzonnepanelen passen niet bij het historische karakter van het gebouw. Standaard duurzaamheidsoplossingen werken niet voor een monument, maar maatwerk is ook niet per se de oplossing. In de omschrijving van de prijsvraag trekt Alkemade een vergelijking met de mode. Visionaire couturiers bedenken 'haute couture', die meer commercieel georiënteerde modehuizen vervolgens verwerken tot 'prêt-à-porter'. Die weg kunnen duurzaamheidsontwerpen ook gaan: de negen kerken die meedoen aan de prijsvraag leveren de inspiratie, die daarna, in aangepaste vorm, ook voor andere monumenten bruikbaar is.

Pijpleiding

Als voorbeeld van duurzaamheids-haute couture die in Leiden prêt-à-porter kan worden, noemt Hurkmans de samenwerking tussen museum De Hermitage Amster-

dam en de Hortus in de hoofdstad. Sinds 2016 vloeit er door een pijpleiding in de Amsterdamse grachten warmte van de Hermitage naar de Hortus, die er de kassen mee op temperatuur houdt. Iets vergelijkbaars kan Hurkmans zich voor de Pieterskerk ook voorstellen. „De Hortus botanicus kan meedoen, het Rijksmuseum van Oudheden eventueel ook.” Het is maar een

gedachte, het gaat haar er vooral om dat gedurfde ideeën nodig en welkom zijn.

Maar verduurzaming is meer dan een kwestie van techniek, benadrukt Alkemade. Niet voor niets heet de prijsvraag 'Sublieme schoonheid | Sublieme duurzaamheid'. 'Subliem' is in de kunsttheorie de benaming voor een kunstwerk dat niet zozeer mooi is, maar dat een combinatie van fascinatie, angst en afschuw opwekt. Het is zo overweldigend, dat toeschouwers er niet per se graag naar willen kijken, maar ze voelen zich er toch steeds toe aangetrokken. „Duurzaamheid is het sublieme in onze tijd”, zegt Alkemade. Voor de prijsvraag legt hij liever de nadruk op het aantrekkelijke, het verhevene en het esthetische van 'het sublieme' dan op het afschrikwekkende.

Tradities
Alkemade ziet in 'sublieme' verduurzaming een kans om de posi-

tie van deze monumenten in hun gemeenschap te versterken. Niet voor niets zijn de negen deelnemers grote kerken. Door de secularisering verliezen kerken vaak wel hun functie, zegt Alkemade, 'maar niet hun betekenis'. Hurkmans wijst erop dat het 'hart van de stad al 900 jaar in de Pieterkerk Leiden klopt', en dat de kerk vorm geeft aan zeer oude tradities: de dies natalis en de opening van het academisch jaar, onafgebroken sinds 1576, of de dankdienst voor Leidens Ontzet, sinds 1574. Het kerkgebouw verbindt de Leidenaren met hun geschiedenis.

Toch - veel monumentale kerkgebouwen worden ondergebruikt. Dat betekent volgens Alkemade niet zozeer dat er iets aan die gebouwen mankeert, maar misschien eerder aan hun verbinding met de samenleving. Hij is ervan overtuigd dat 'mensen gemeenschap nodig hebben', en dat gaat het beste op een plaats waar ze die kunnen 'vormen'; kerkgebouwen

kunnen zulke plaatsen zijn.

Duurzaamheid is bij uitstek een onderwerp waaromheen mensen zich willen verenigen. De Pieterskerk Leiden kan, zo meent de rijksbouwmeester, opnieuw een gemeenschapsvormend gebouw zijn, waar 'mensen nadenken over duurzaamheid in de breedste zin van het woord'. Het gebouw kan daarmee aan betekenis winnen. Een techniek als warmtekrachtkoppeling verwarmt dan niet alleen het gebouw, 'maar ook de harten van de mensen'. De gotische architectuur speelt daarbij mede een rol, meent Hurkmans. „Het gebouw inspireert bezoekers om het beste van zichzelf naar boven te halen.”

Startbijeenkomst

Voorafgaand aan een startbijeenkomst op vrijdag 30 april koos een zes koppige jury, met Alkemade als voorzitter, negen ontwerpteams uit die een duurzaamheidsvisie mogen indienen. Vrijdag komt de jury opnieuw bijeen om uit die negen

inzendingen drie te kiezen. Elk uitgekozen ontwerpteam krijgt drie kerken onder zijn hoede, en een tegemoetkoming van 35.000 euro om de plannen verder uit te werken.

Eind augustus moeten de ontwerpers in het openbaar voor de jury een 'schetsontwerp' presenteren. De duurzaamheidsontwerpen moeten 'poëtisch' zijn en 'grote, verrassende inzichten' bieden. Eén van de criteria is uitvoerbaarheid: de voorbeeldstellende ontwerpen moeten echt gerealiseerd kunnen worden.

Die uitvoerbaarheid is voor Hurkmans een belangrijke reden om mee te doen. De stichting Pieterskerk Leiden kan verduurzaming niet uit eigen middelen betalen. Alkemade zegt ernaar te streven dat de prijsvraag 'nieuwe allianties' oplevert van eigenaren, overheden, marktpartijen en fondsen. Door vanaf het prille begin mee te doen, praat de stichting vanaf het eerste moment mee.

”
Pieterskerk als plek waar bezoekers denken over duurzaamheid

i

Negen kerken

Negen monumentale kerken die worstelen met de vraag hoe zij hun beheer kunnen verduurzamen, doen mee aan de prijsvraag 'Sublieme schoonheid | Sublieme duurzaamheid'.
Grote kerk, Zwolle
Pieterskerk, Leiden
Stevenskerk, Nijmegen
De Aa-kerk, Groningen
Grote Kerk, Naarden
Oude Kerk, Amsterdam
Kathedrale basiliek St Bavo, Haarlem
Sint Janskathedraal, 's-Hertogenbosch
Domkerk, Utrecht